

R O N D
D E
S C H U T S B O O M

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING 'DE VYER HEERTIGANGHEN'
GOIRLE

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

- a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;
- b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten:
- c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis.

Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Voor leden is de toegang tot de maandelijkse lezingen gratis.

Openingstijden

Het museum is open elke zondag van 15.00 tot 17.00 uur, en voor groepen op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief is open elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen

Heemerf De Schutsboom, Nieuwe Rielseweg 41-43,
5051 PD GOIRLE.

secretariaat: Ralph Bunchestraat 2, 5051 KX GOIRLE,
tel. 013-342973

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Bloemsierkunst "Abcoven",
Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 341388

AMRO-bank,
Kloosterplein 1, 5051 AR GOIRLE. tel. 349132

Café-Bar Benelux,
Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 342272

van Berkel B.V. foliedaksystemen,
Ralph Bunchestraat 15, 5051 KW GOIRLE. tel. 342445

Boerenbond+ Bouwmarkt Goirle,
Weth. de Brouwerstraat 33, 5051 SJ GOIRLE.,

Garage Jac. de Brouwer,
Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 430935

Assurantiën Burgers en van Esch, voor verzekeringen,
hypotheken, financieringen, woningbemiddeling,
Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

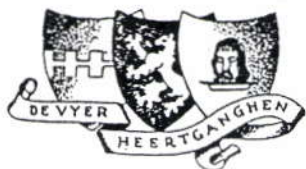
Chinees Indisch Restaurant "China Garden",
Tilburgseweg 12-14, 5051 AH GOIRLE. tel. 344594

Stichting "Goirles Belang",
p/a Dorpsstraat 18, 5051 CK GOIRLE. tel. 343486

Assurantiekantoor HEBU, eigenaar Fr. Burgers,
Lid NBVA garantie voor zekerheid.
Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

C. Hermans de Jong,
v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest, tel. 341389
tijd. v. Haestrechtstr. 16, 5051 VD GOIRLE.

ROND DE SCHUTSBOOM

periodiek van: **STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
"DE VYER HEERTGANGHEN"
GOIRLE**

secr.: Ralph Bunchestraat 2, 5051 KX GOIRLE. 013-342973
redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. 013-342182

jaargang: 7 nummer: 2 mei 1987.

INHOUDSOPGAVE

* Inleiding	blz. 2
* Koninklijke Bezoeken - N. de Vries	3
* De herberg van J.B. van Gils - J.C.J. Hoogendoorn	4
* Volksgebruiken en wat dies meer zij - C. Santegoets	7
* Gelicht uit oude archieven - Niek Klooster	10
* Stilstaan in de kruidentuin:
De Brandnetel - Ton Sas	16
* Genealogie: onze familienaam -7- Joseph Wijdemans	20
* De Kempen en zijn volk -7- Willy van Rooy	22
* Tussen Ley en die Gemeynackeren:-J.C.J. Hoogendoorn
De uitgifte van de Gemeynt aan W-Tilburg en Goirle	24

INLEIDING

Hier is dan de tweede 'Rond de Schutsboom' van dit jaar. U heeft er wat langer op moeten wachten dan u gewend was, maar de uitgave van ons jubileumboek 'Goirle zoals het was in de 19e eeuw' heeft u hopelijk al veel leesgenot geschonken.

Norbert de Vries las het in ieder geval, want hij reageerde met een stukje over 'Koninklijke Bezoeken' aan ons dorp, waar Jan Hoogendoorn natuurlijk weer het fijne van moest weten.

In zijn 'Tussen Ley en die gemeynackeren' vertelt Jan ons hoe en voor hoeveel de gemene gronden uitgegeven werden. Tevens geeft hij u een beeld van hoe men de waarde van het geld aangaf; al gaat het niet over guldens of dollars, maar over Zwarte Tournooien.

Niek Klooster geeft u in 'gelicht uit oude Archieven' een kijkje in de financiële toestand van onze dorpsgenoten. Spannend om te lezen, want u kent al de namen wel, maar pas op het was rond 1740.

In 'Genelaogje' leest u dat Robben 'schitterende, stralende roem, betekent, alleen het stuk van Cees moet u deze keer ontberen. Jammer, wellicht de volgende keer weer.

Ton Sas geeft u deze keer wetenswaardigheden over de brandnetel en een ietwat pijnlijk recept.

Willy van Rooy, wonende zo ongeveer naast de bouwput van de nieuwe vleugel van het gemeentehuis, geeft zijn visie op oude en nieuwe 'schoonheid' in onze oude dorpen.

Tenslotte brengt Cees Santegoets een nieuwe rubriek 'volksgebruiken en wat dies meer zij'.

de redactie.

KONINKLIJKE BEZOEKEN

In zijn 'Goirle zoals 't was in de negentiende eeuw' maakte de heer J.C.J. Hoogendoorn melding van het feit, dat op 28 juni 1829 koning Willem I in de stromende regen per koets in Goirle aankomt op zijn tocht naar Brussel.

De 'erme sukkelèèr' moet het daarbij stellen zonder de hulde van de guld, want die is door burgemeester Voskens al naar huis gestuurd.

Naar het schijnt heeft in de negentiende eeuw nog een ander persoon van koninklijke bloede Goirle aangedaan; niet zomaar in het voorbijgaan, maar voor enige tijd!

In hun brief van 2 mei 1911 inzake de vergunning tot verkoop van sterke drank aan de Erven Ansems wijzen de ondertekenaars onder meer op het feit, dat aan de betreffende herberg verschillende historische herinneringen verbonden zijn: ".. waar o.a. Koning Willem III, destijds Prins van Oranje, als Commandant der Haagsche Schutters, eenmaal zijn intrek nam."

Jaartal en datum zijn mij vooralsnog niet bekend.

N. de Vries.

DE HERBERG VAN JAN BAPTIST VAN GILS (BENELUX)

HISTORISCHE HERINNERINGEN

Naar aanleiding van het artikel 'Koninklijke Bezoeken' van N. de Vries, is de redactie op onderzoek uitgegaan naar de historische herinneringen, waarvan de Erven Ansems in hun brief van 2 mei 1911 aan de gemeente gewag maken.

Hierbij kwamen we terecht bij een der nazaten van de familie Ansems, de heer Herman Smits. Hij bleek van die historische herinneringen aangaand de herberg van J.B. van Gils, thans Benelux, vrij goed op de hoogte te zijn. Hij kende de verhalen uit overlevering van zijn vader A.C.P. Smits, die vanaf 1917 tot 1966 gemeentesecretaris van Goirle was.

DE HAAGSCHE SCHUTTERIJ

Die 'Haagsche Schutters' uit de genoemde brief, voeren ons terug naar de jaren van de Belgische opstand van 1830-1839. Vooral in de jaren na de Tiendaagse Veldtocht, van 1831 tot 1835, waren voortdurend wisselende troepen van het mobile leger in de grensplaatsen van het oude Staats Brabant gekantonneerd. Dit leger bestond uit vier categorieën militairen: beroepsmilitairen, lotelingen, dienstplichtigen van de schutterijen en vrijwilligers, die voor de duur van de onlusten met België getekend hadden voor de dienst.

In de schutterijen, die tot de militie behoorden en waarvan elke gemeente van Nederland een afdeling had, waren alle dienstplichtigen ondergebracht voor een militiare opleiding; per gemeente werd hieruit door loting het aantal lotelingen aangewezen voor dienst in het actieve leger. Het doel van de schutterijen was om in tijden van oorlog opgeroepen te kunnen worden voor de territoriale verdediging en de zorg voor de rust in

het land. De schutterij was een reserve-onderdeel van het Nederlandse leger, ingedeeld in een dienstdoende en rustende formatie.

Van de aanwezigheid van militairen van de 'Haagsche Schutterij' getuigen nog twee tekeningen van de hand van de kapitein der Haagsche schutters, jonkheer Gevers van Endegeest, getiteld 'De Plas bij Goirle' en 'een December mistdag aan de molenwacht te Goirle 1831'.

Of de zoon van de toenmalige kroonprins Willem, de latere koning Willem III dus, commandant was van de 'Haagsche schutterij, hebben we niet kunnen achterhalen.

Voor 1831 is dat ruim vroeg, want de bedoelde prins van Oranje was toen 14 jaar, maar gedurende de jaren van de Belgische Opstand bereikte hij wel de leeftijd om aan zijn militaire opleiding te beginnen en waar kon dat beter dan in het mobile leger waarvan zijn vader, de latere Koning Willem II, bevelhebber en veldmaarschalk was. Hij kan dus best commandant van genoemde formatie zijn geweest, maar dat hij als zodanig zijn intrek in de herberg van van Gils heeft genomen, daarvan had onze zegsman nooit iets vernomen.

BEZOEKERS VAN DE GOIRLESE SOCIETEIT

Wel staat vast dat de kroonprins Willem in de sociëteit van de herberg meerdere malen getafeld heeft en daar heeft hij de kookkunst van de gezusters Nicolasina en Helena van Gils waarschijnlijk zo leren waarderen, dat hij later als Koning Willem II, wanneer hij in Tilburg verbleef, de herberg in Goirle nog wist te vinden om er te gaan tafelen.

Tot 1870 waren ook hiervan nog tastbare bewijzen in de herberg aanwezig in de vorm van twee litho-portretten van Koning Willem II en van de staatsman Johan Rudolf Thorbecke.

Thorbecke, die van 1831 tot 1848 staatsrecht en diplomatieke geschiedenis doceerde in Leiden, werd in 1844 lid van de Tweede kamer alwaar hij zich vooral inzette voor een ingrijpende hervorming van de grondwet, wat resulteerde in de grondwetwijziging van 1848. Hij is het geweest die de Koning 'omturnde' van conservatieve naar meer liberale ideeën.

Vaak kwam Thorbecke vanuit Den Haag naar het Tilburgse verblijf van de koning en na de staatszaken afgewikkeld te hebben, gebeurde het wel eens dat zij beiden in Goirle bij van Gils in de sociëteit gingen tafelen. En eens schonken zij bij deze gelegenheid als waardering voor de genoten tafelgeneugten hun portret aan de familie van Gils.

Tot de brand van de herberg in 1870 hebben deze portretten de wand van de sociëteit gesierd.

In zijn 'Schetsen uit het kantonnementsleven in Noord-Brabant 1830-1833' vertelt N.B. Donkersloot, hoe hij als officier te Goirle bij een schoenmaker en herbergier (J.B. van Gils) in de sociëteit van de herberg met medeofficieren op een avond kaartspeelde en een medespeler, die ondanks zijn goede kaarten toch verloor, uitlachte, wat tot gevolg had dat de ongelukkige verliezer aangemoedigd door de aanwezige officieren een duel eiste. 's Anderedaags in de vroege ochtend vond het duel ook werkelijk plaats, maar gelukkig liep het zonder ernstige gevolgen voor beide partijen goed af.

J.C.J. Hoogendoorn.

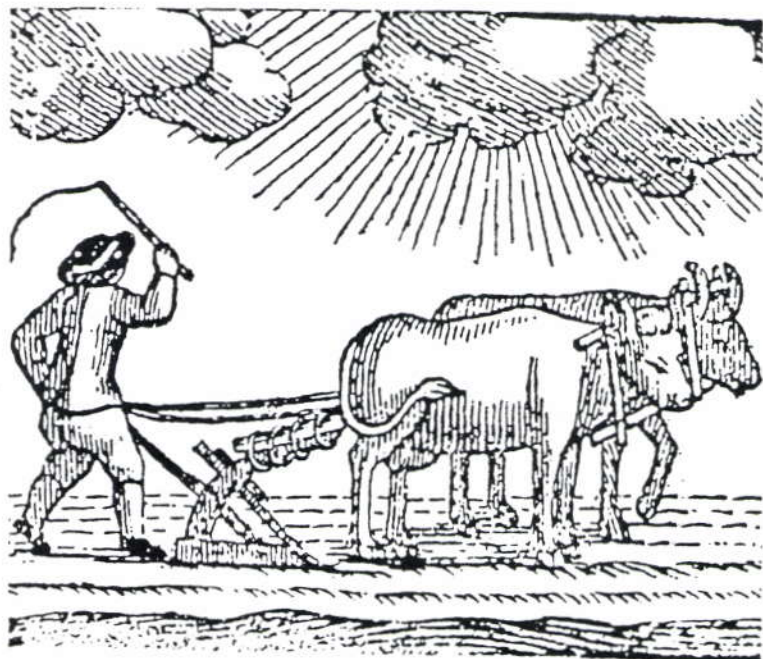

VOLKSGEBRUIKEN EN WAT DIES MEER ZIJ

Regent het op Sinte Margriet,
dan is er zes weken regenverdriet.

Sint Margriet pist in het riet,
zes weken boerenverdriet.

Met de weerspreuken van hierboven zullen de meeste van onze lezers wel weinig moeite hebben. 20 Juli valt immers midden in de vakantie en wie is dan niet nieuwsgierig naar wat de volgende weken zullen brengen. We zouden echter om de genoemde weerspreuken aan te passen aan onze tijd de woorden 'regenverdriet' en 'boerenverdriet' moeten vervangen door 'vakantieverdriet'.

WAT ZIJN WEERSPREUKEN EIGENLIJK, HOE OUD ZIJN ZE EN WAAR KOMEN ZE VANDAAN?

Het is onmogelijk om op deze vragen het juiste antwoord te geven, maar we kunnen gevoeglijk aannemen dat de weerspreuken evenals onze spreekwoorden zéér oud zijn.

Spreekwoorden waren er al vóór onze jaartelling, dus in de tijd vóór Christus. Ik verwijs U danook naar het boek der Spreuken dat toegeschreven wordt aan Salomo en dat in de vierde eeuw vóór Christus afgesloten werd.

De weerspreuken zijn echter van jongere datum, maar dat neemt niet weg dat de kerk hierop, evenals op onze kalender, grote invloed heeft gehad; vooral op de vorm en de aanpassing. De kerk kerstende immers heidense feesten, terwijl de gebruiken in verband daarmee aangepast werden of in de oorspronkelijke vorm bleven bestaan. De monniken, die West-Europa cultiveerden en tot het christendom brachten, kenden deze spreuken reeds in het Latijn en gaven ze door in de volkstaal. Daardoor is waarschijnlijk ongeveer de helft van alle weerspreuken gekoppeld aan een heiligedag.

Een ander gevolg is dat de overeenstemming tussen weerspreuken in een aanzienlijk deel van Europa tamelijk groot is, met name in landen als Italië, Frankrijk, Duitsland, België, Nederland en Engeland.

Bij de aanpassing van de klassieke weerspreuken aan de volkstaal werd de lotdagfunctie overgedragen op de heilige van wie de feestdag op dezelfde dag of vlak daarbij viel.

LOTDAG

Wat is een lotdag zult u zich misschien afvragen. Een lotdag of merkeldag is een kritische dag, die bepalend is voor het weer op langere termijn.

Uit de formulering van deze spreuken kan men niet

alleen concluderen dat de heiligedag diende als tijdsaanduiding, maar ook dat aan de heilige zelf een zekere invloed werd toegekend op de weersgesteldheid.

Duidelijke voorbeelden hiervan zijn de spreuken waarbij de naam van de heilige of een feit uit zijn leven in direct verband wordt gebracht met de aard van de weersgesteldheid.

SINT MAARTEN 11 NOVEMBER.

Al moet Sint Maarten een mantelke dragen
hij moet toch nog wandelen in zomerse dagen.

Toen Sint Maarten, nadat hij de helft van zijn mantel had weggegeven, terug kwam in zijn legerkamp, werd hij, voor straf, naakt aan een boom gebonden om gegeseld te worden. God kreeg medelijden vanwege de kou die Sint Maarten ondervond en zond hem een zonnestraal. Vandaar dat er elk jaar omstreeks 11 november enige zonnige dagen zijn.

Staat met Sint Maarten op het ijs de gans,
dan houdt ze met kerstmis in het water een dans.

Ook de gans is door middel van een legende verbonden met Sint Maarten. Toen deze zich, om te ontsnappen aan de heidenen, verschool in een grot waar ganzen verbleven, verraadden deze hem door hun gesnater. Daarom vervloekte Sint Maarten de dieren en voorspelde dat de mensen hem zouden wreken door jaarlijks op zijn sterfdag ganzen te slachten, als ze bezig zijn met de trek.

In de volgende aflevering meer over de lotdagen Kerstmis, Nieuwjaar en Epifanië.

C.J. Santegoets.

Bronnen:

'Kempensland-info'

'Weerkundige volkskalender voor het Vlaamse land'.

geLicht uit oude archieven

AKTE VAN VISVLIET

OAA 864 MINUTEN VAN UITGEGANE BRIEVEN,

1657-1795

In vorige 'Rond de Schutsboom' legden wij op de pagina's 20-23 de lezeressen en lezers het eerste gedeelte voor van een rekest, door de Regenten der 'heerlijkheit en Dorpe van Goirle' gericht tot de heren Staten Generaal der Verenigde Nederlanden.

Rond het jaar 1745 was de armoede in Goirle zo groot en nijpend geworden, door de eerder geschetste omstandigheden, dat de Regenten om ontheffing, althans verlichting van de belastingdruk verzochten.

Het eerste gedeelte sloten wij af met een uitvoerige opsomming van de baten en lasten over het jaar 1741 en het finale tekort van 291 guldens, 17 stuivers en 2 penningen.

Met soorgelijke omschrijvingen wordt vervolgens in het rekest als deficit over het jaar 1742 een bedrag genoemd van 530 guldens, 14 stuivers en 12 penningen; eveneens een tekort over het jaar 1743 van rond 833 guldens en idem dito over het jaar 1744 een bedrag van rond 1075 guldens.

Hervatten wij thans de woordelijke aanhaling:

Maar Ed(ele) Mo(genden) sullen hier uijt klaar sien het Waare verval van het voorsz(egde) tot snickens toe beswaarde Dorpje.

UEd(ele) Mo(genden) sullen mogelijk gelieven te reflecteren, dat op de gemeene Middelen nog niet te kort komt, Waar omtrent de Regenten met alle onderdanigheijt UEd(ele) Mo(genden) hebben voor te dragen, dat het Sloth der selver jaarlijks Vermindert niet alleen, maar dat de Regenten de ingesetenen alle jaren ver boven haare consumptie en Vermogen tot haar leetwesen hebben moeten taxeren, en met alle hardigheijt moeten doen invorderen, om dat egter het Comptoir heeft moeten betaalt worden, 't geene de grootste en voornaamste rederen van 't waare verval in dat Dorpje zijn.

Uijt de sloten van Dorps Huijshouden, sal UEd(ele) Mo(genden) genoegsaam gebleecken zijn, dat die bij geen Mogelijckheijt bij Personelen omslag uijt soo een Dorpje te vinden zijn, maar dat daar toe nootsakelijck augmentatie van Reëlen omslag vereijst wort.

Waar omtrent UEd(ele) Mo(genden) nog sullen gelieven te Considereren, dat indien de nootsakelijckheijt niet vereijste, de Regenten als meede grootste gelandens, en dus meede grootste geintresseerdens, dat Dorpje bij personelen omslag konnende redden tot Soodanig versoeck niet soude komen.

Verhopende hier meede dat de Heeren haar Ed(ele) Mo(genden) gecommiteerdens van dit waaragtig beswaar soodanige bevinding sullen hebben, dat bij haar Edele Mogenthedens geen swarigheijt gemaakt sal worden 't selve op 't nadruckelijckste aan de Collegien van haar Hoog, en Ed(el) Moog(enden) voor te dragen, soo dat aan Regenten haar Versoeck bij Regte bij haar Hoog Mo(genden) gedaan mag worden geaccordeert.

MEMORIE

Memorie off Lijste van de Huijshoudens binnen Goirle van die geene die wel konnen betalen, die maar omtrent halff konnen betalen, die Selven niet van den armen leven egter niet konnen geven, mitsgaders die van den armen leven.

konnen betalen

Bakertant
adriaan brouwers, peter Smits.

Abkoven
Abraham Stadts, Cornelis Backers, Willem Cauwenberg,
Jan jan(s) Soffaerts, de weduwe Wouter Marcelis.

Kerck
Hendrick Meermans, Arnoldus Moonen, Willem van Dun,
Cornelis Augustijns, dirck Roestenberg, peter Hoose-
mans, Nicolaas debeeck pastor, Dielis van Erven.

Dorp
de weduwe jan van dommelen, de weduwe Adriaan Hosemans,
Jan brouwers, Nicolaas van Loon, Nicolaas van gils.

Ven
jan Stopers, de weduwe Corn. de gruijter, Laureijs van
de Loo, Michiel Luijten, de weduwe jan Aalst.

omtrent halff betalen

Bakertant
Adriaan Kouwenberg, jan aart Emmen.

Abkoven
Jan de Roij, Adriaan van Loon, Jan van Berckel, de
weduwe gerart Soffaersts, peter Corn. Stadts, Willem
Schapen, jan hendrick Soffaerts, jan van Ostaden,
Cornelis van Velthoven, de weduwe peter Wiemers, jan

van gerssel, jan van Aalst, jan Couwelaars.

Kerck

Jan van besouw, Adr. van Rijswijck, Joseph Deckers Schoolm(eeste)r, jan.. van Asten, Antonij de Noot, Hendrick de Bruijn, Lucas Schoutens, Jan Smariens, Adriaantie brouwers, de weduwe Corn. Verheijden, Bernard hosemans, Arnoldus van flaas, paulus van Haren, de weduwe jan Corn. Rietbergs.

Dorp

Arnoldus van Kerkhoff, Jan brenders, de Kinderen bastiaan van Dun, Jan Willem van Sande den ouden, de Kinderen huijb de bont, Cornelis Stalpers, Jan heestermans, de weduwe Corn. brouwers, peter Aart backers, helena bottermans, de Weduwe dionijs van Esch, piternel de bont, de weduwe Jan Vijgen, hendrik van dommelen, de weduwe dingeman van dun, Bartel deckers, Adr. van gorp, Bastiaan van de Loo.

Ven

Adr. Luijten, Nicolaas Beerwinckels, Adr. Willem van de Sande, Cornelis dirck Spapen, jan van Miert, peter van de Laar, Adr. van Velthoven, Antonij van de Loo, jan van Ravels, jan willem van Sande den jongen, de weduwe Mattijs Rijns, de weduwe huijb Tielamans, Antonij Appels, Nicolaas daniel van dun, de Kind(eren) Corn. van dun, jan Wouter van Erven, willem Cornelis Spapen, Nicolaas Smolders.

Kunnen niet geven

Bakertant

Willem van besouw.

Abkoven

peter Pigmans, jan francis dardenne, Jacobus van Loon, gerit de Hoogh, jan Michiel de beer, jan jansen de beer, jan Nooten, Adr. jan van Beeck, de weduwe jacobus Vromans, geertruijd van oudenhagen.

Kerck

de weduwe jan van Beeck, Jan jacob van Welde, Adr. van de Sande, de weduwe Jan Castelijns, Antonij alewijns, floor van heijst, de Kinderen Jan Alewijns, Jan van foelart Voster, Jan Jansen, Peter van de Logt, de weduwe floris Spapen, de weduwe huijb heijligers, dirck van der flaa, Antonij van dungen, Cornelis van Ravels, francis ijsermans, Jan van de Sande, Adriaan Raijmakers, Willem van oudenhagen, Adriaan Alewijns, peter Vughts.

Dorp

Jan Cornelis Brenders, Huijb Brenders, peter Mol, peter van Dommelen, Willem Smolders, daniel van Dun, de weduwe peter debont, Hendrick van broeck, peter van Enschot, Adr. Soffaers, de weduwe dielis brouwers, Jan Castelijns, de weduwe peter Soetens, jan aart heunen, Jan Couwenberg, de weduwe Jan hesselmans, Laurens jansen, Willem van Eijnde, de weduwe jan bapt. van Sande, martinus Jonckers, Cornelis hesselmans, Antonij hosemans.

Ven

de weduwe antonij de Roij, Antonij de beer, de weduwe Antonij tienemans, Cornelis van dun, hend(rik) p. van dun, jan van Spaandonck, de weduwe dirck Castelijns, Arnoldus Beckers, de weduwe Corn. Appels, Adr. Mutsaers, Michiel van bergen, hendr. Servaas brenders, Goijaart van Enschot, Jan van dun.

leven van den armen

Bakeretant

de Kinderen guilliam Vrancken.

Abkoven

Jacobus de beer.

Kerck

de weduwe Wilbort van pol, de weduwe Corn. Couwenberg,

Allegonda peijnenborg, de weduwe Carel van oudenhagen,
Aalbert van oudenhagen, Adr. paan, Peter van de Loo,
Jan van Oudenhagen, de weduwe Corn. de beer.

Dorp
Adriaan Couwelaars.

Ven
Jan van gorp, bartel backers.

NABESCHOUWING

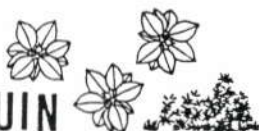
Zoals reeds in de aanvang van het rekest was gesteld (zie vorige aflevering), geeft deze specificatie van de huishoudens van Goirle met naam en haard aan wie wel, minder of niet betalen kon en wie geheel buiten beschouwing viel, respectievelijk 25, 65, 68 en 16 huishoudens.

Over de 'goede, oude tijd' gesproken!

Niek Klooster.

STILSTAAN

IN DE KRUIDENTUIN

DE BRANDNETEL

Druk bezig zijnde in de tuin, waarin deze zomer veel werk is geweest, zag ik dat wat brandnetels een plaatsje hadden gezocht in de kruidentuin. En terecht, want ze horen erbij. In de plantelore zijn er veel verhalen over.

Ook heeft de plant vele namen: Duivelstong, duvelsvorschoot, duivelsblaren. Het is dus een echte duivelsplant. Satan in eigen persoon bezorgde het zaad bij de mensen.

Het Teterowmeer in Mecklenburg stond bekend om zijn grote visvangsten, maar omdat het zout te duur was, konden zij de vis niet lang goed houden. De vissers vroegen de heer van de stad om raad. Hij ging op de knieën en vroeg Onze Lieve Heer om raad, maar het was de duivel die verscheen.

"Zout is mijn afdeling," zei hij. "Zie en zaai," sprak hij en hij gaf de heer wat zaad.

Er werd gezaaid en de planten groeiden tierig. Toen de planten geogst moesten worden, maakten zij kennis met het zout; duivelsblaren kregen ze en een vreselijke jeuk.

"Goed voor de reumatiek," zeiden ze vroeger.

De Romeinen wentelden zich in de brandnetels om de bloedsomloop te bevorderen, maar veel Romeinen zullen wel niet zo stoer zijn geweest.

Ook dachten ze dat geseling met brandnetels goed zou zijn voor de liefde. Oudere mannen lieten zich regelmatig met brandnetels tussen de billen slaan. Dus de brandende netels horen tot de liefdeskruiden.

In het boek van Ovidius 'De kunst om lief te hebben' staat een recept voor een liefdesdrank waarin een beetje brandnetelzaad verwerkt is.

Ook werd de brandnetel gebruikt als afweermiddel tegen heksen en donder en bliksem, maar dan moest het kruid geplukt zijn in de nacht van St. Jan.

In de Middeleeuwen was er een recept voor meisjes die er niet in slaagden aan de man te komen.

Vrijdagmorgen heel vroeg, moesten ze de brandnetels plukken en er een papje van koken, dat door de meisjes ongezien op de drempel van de begeerde minnaar gesmeerd moest worden. Het resultaat zou zeer doeltreffend zijn geweest ...

Net als vlas werd het ook verwerkt. Tijdens de eerste wereldoorlog, toen de Duitsers gebrek kregen aan katoen, gebruikten zij twee en half miljoen kilo brandnetels voor militaire kleding. Voor een hemd was veertig kilo nodig.

In de keuken kunt u dit kruid ook gebruiken als groente of in de brandnetelsoep. Een goed kookboek wijst u zeker de weg.

Het kweken van deze plant in de moestuin of kruidentuin raad ik u af. Wilt u toch eens kennis maken met deze plant, pluk hem dan voorzichtig en mocht het verkeerd gaan, met de hondsdrif is de jeuk zo verdwenen.

BRANDNETEL

hoogte : een meter of meer
oogst : in het voorjaar
gebruik : de jonge topjes.

TON SAS.

GENEALOGIE

ONZE FAMILIENAAM -7-

We gaan weer verder met de behandeling van de familienamen volgens onze ledenlijst.

We waren bij de -R- gebleven.

ROBBEN;

Afstammeling van Robrecht. Een tweestammige germaanse naam bestaande uit 'Rod' of 'Hröth' wat 'roem' betekent en 'brecht' betekent 'schitterend, stralend'.

DE of VAN ROOIJ;

Een naam met twee betekenissen, afrankelijk van het voorvoegsel.

Met het lidwoord is het een bijnaam, die iemand kreeg om zijn hardos.

Met het voorzetsel is de persoon afkomstig uit Rode, dikwijls gebruikt in samenstellingen als Nistelrode en St. Oedenrode.

Rode is de naam voor een ontginning, waarvoor men de bomen of ander hout heeft moeten rooien.

ROOSEN;

Afstammeling van Rozinus of Rosardus.

De grondvorm zou een deel zijn van de germaanse naam Rod of Hröth, zoals besproken onder Robben.

(DE) RUI(J)TER;

Dit is een bijnaam of zo men wil een beroepsnaam.

'Ruter' of 'ruyter' is een vrijbouter, landloper of straatrover. Ook een krijgsknecht te paard werd een ruyter genoemd. Men kende het rutergeld, dit is een premie voor het ronselen van krijgsknechten of soldaten.

-S-

SAK;

Mogelijk is dit een verkorte persoonsnaam, welke afgeleid kan zijn van de gotische naam 'Sakan' wat 'strijder' betekent. In de 17e eeuw is de naam dikwijls verfraaid tot Zacharias, dit onder invloed van de bijbelse naam.

VAN DE SANDE;

De voorvoegsels 'van de' geven een verwantschap aan. Sande is daardoor een persoonsnaam, die afgeleid is van Sander, een verkorting van Alexander. Dit is een Griekse naam met de betekenis 'de Beschermmer'.

De naam kan echter ook zijn afgeleid van een tweestammige germaanse naam 'Sannher', dit betekent 'het ware leger' of 'de ware veldheer'.

Indien de naam met Z geschreven wordt, staat er bijna altijd 'van der' voor. Dan is het een plaatsbepaling, die duidt op een zandige bodem.

SANTEGOETS;

Mogelijkheid 1: een tweede naamvalsvorm, het goed van Sander. Voor Sander zie onder van de Sande.

Mogelijkheid 2: 'sante' kan voor 'heilige' staan en betekent dan 'het heilige goed'.

We kennen in Goirle het toponiem 'het heilige bos', dus waarom ook niet 'het heilige goed'.

Joseph Wijdemans.

DE KEMPEN EN
ZIJN VOLK -7-
door
Willy van Rooy

DORPSVERFRAAIING

Het is een verrassende conclusie dat de charme van onze oude dorpen, zonder gesuggereerde plannen van architecten, toch een schoonheid heeft gebracht die nu, met alle academische en plaatselijke kunststichtingen, niet te evenaren is.

Die schoonheid groeide vroeger onbewust, daar alles beredeneerd was op noodwendigheden, zeden, grond en lokale toestanden.

De oude kerktoren die alles domineert te midden van veel groen en fraai gevormde lindebomen, bij een rustig plein. De eenvoudige huizen, simpel in opbouw en kleur, maar passend in het geheel, zonder hinderlijke uitwassen en eigenzinnige modeverschijnselen. De gebouwen van de gemeenschap, Kerk en Gemeentehuis zijn heersende monumenten en staan buiten de rooilijn in een goed opgebouwd dorpsbeeld. De woningen zijn door hun eenvoudige hoofdvorm en uitzicht sterk aan elkaar verwant en vragen ieder voor zich de aandacht.

Er wordt in Goirle gesproken over behoud van monumenten en landschappelijke schoonheid, maar weinig over het scheppen van nieuwe dorpsverfraaiing en het voorkomen van haast niet te verteren 'dorpsleijkheid'.

Er moet leidend richting gegeven worden om ordenend elke buitensporigheid in te tomen. De grote dichtheid van een stergewijze uitbreiding van onze dorpskernen kan geen harmonische ontwikkeling geven.

Een wilde uitbreiding van industrieën moet voorkomen worden. Dit leidt tot vervuiling van beken en rivieren.

Er worden gigantische sommen besteed aan zogenaamde moderne kunstwerken, waarvan ons nageslacht zich verwonderd zal afvragen hoe dit mogelijk was.

De klok staat op 10 voor 12 !

TUSSEN „LEY EN DIE GEMEYNACKEREN „

UITGIFTE VAN DE 'GEMEYNT' AAN WEST-TILBURG EN GOIRLE

DEEL III

In onze uitgave van 'Rond de Schutsboom' van mei 1987 stond de uitgiftebrief van onze gemeynnt afgedrukt. Laten we de inhoud van deze brief eens nader onder de loupe nemen.

In feite moet men die brief beschouwen als een verkoop-overeenkomst tussen de grondheer, in ons geval de grondheren, en de belanghebbende erfgerechtigden. Tegen betaling van een som geld vooraf en een jaarlijkse erfcijns verschaften de grondheren aan de boeren het recht de gemene gronden 'superficieel' te gebruiken. Dat wil zeggen dat zij gebruik konden maken van de natuurlijke voortbrengselen van de bedoelde grond. In de akte wordt het aldus omschreven: '...hebben wij 't selve vercocht onse goede luyden der dorpen van West-Tilborch ende Ghoirle tot huyeren behoeff'.

Dat 'goede luyden der dorpen van West-Tilborch ende Ghoirle' zou de indruk kunnen wekken dat alle bewoners van de heertgangen en wijken gerechtigd waren in gebruik van de gemene gronden. Dat is echter niet zo. De gemeynnt werd uitgegeven aan diegenen voor wie die grond een economische noodzaak was voor het bestaan en dat waren de boeren.

De boer was de eigenaar van een 'geweerde' of 'gewardede' hofstadt, ook wel 'geweerschap' genoemd; anders gezegd een in recht erkende boerderij.

Dat dit in de uitgiftebrief niet duidelijk tot uiting komt, vindt zijn oorsprong in het feit dat iedere vertaler van de oorspronkelijke latijnse uitgiftebrief het woord 'vicini' anders vertaalde. Uit het cijnsregister van 1340 blijkt dat alle gemene gronden in de Meyerij werden uitgegeven aan de 'vicini' en dat kan inderdaad vertaald worden door dorps- of buurtbewoners, maar evengoed kan het worden uitgelegd als bewoners van de hofsteden, want 'vicus' betekent ook hofstede.

HOE KOMT HET NU DAT BIJ DE UITGIFTE VAN ONZE GEMEYNT TWEE HEREN WAREN BETROKKEN?

In de aanvang van de uitgiftebrief lezen we: "Wij, Jan bij de gratiën Gods, hertoch van Lotharingen, van Brabant ende Limborch ..."

Als het over een allodiaal goed ging, dat was een onleenroerig, vrij bezit, dan stond er niemand tussen God en de Hertog. Dan was alle woeste grond van de heer en had hij niemand nodig om die uit te geven. Dit nu was het geval met de dorpen West-Tilburg en Goirle.

Nu was het gebruik van de gemene gronden niets nieuws. Het was een bevestiging van een, al eeuwen durende, toestand en zo kwam het, dat bij onze gemeynst ook gronden hoorden onder Riel en dat viel onder het gericht of eninge, dat is het rechtsgebied, van Hilvarenbeek.

De Heerlijkheid van Hilvarenbeek was tweeherig. De hertog had het daar niet alleen voor het zeggen. Hij was slechts half-heer. De andere half-heer was Rogier van Leefdael, een leenman van de Prins-Bisschop van Luik. Beide heren bezaten de oppermacht 'pro indivisio'. Dat wil zeggen samen hadden ze gelijke rechten. Gezien de Beekse grond en onze gemeynst, was bij de uitgifte dus ook de andere half-heer van Hilvarenbeek daarbij betrokken.

Het bedoelde gebied moet men zoeken bij de Aasvoort, ter plaatse waar nu het Riels Hoefke staat. Deze hoeve wordt in de 15e eeuw omschreven als gelegen in de parochie Alphen, in de eninge van Hilvarenbeek. (R.A.N.B. R 1206)

F.A. Smulders schrijft over deze hoeve in Brabants Heem jrg. X blz. 76, dat de hoeve rondom in de gemeynt van Tilburg lag.

Op de kaart van D. Zijnen staat de hoeve vernoemd als 'Artsvadershoeve'.

In deze geheel verbasterde aanduiding is in 'art' nog duidelijk 'aert' te herkennen en een 'aert' was een gedeelte van de gemeynt, waarin een buurtschap gerechtigd was.

DE GRENZEN VAN DE GEMEYNT

De destijds gerechtigden zullen met de grensomschrijving van de uitgiftebrief wel uit de voeten hebben gekund, maar willen wij de grenzen terug projecteren op de kaart dan stuiten we meteen op moeilijkheden. Met de natuurlijke grenzen valt dat nog wel mee, maar er worden ook conventionele grensscheidingen genoemd en deze zijn eeuwen later nog maar moeilijk te localiseren, daar ze vervaagd of verdwenen zijn. Daar komt nog eens bij dat de gemeyntgrens helemaal niet te vereenzelvigen is met dorps-parochie-eninge-grens en dat bewijst dat de grenzen van een gemeynt andere zijn dan die van een dorp, parochie of eninge.

Ook in Goirle was dat het geval. Het gebruik van de gemene gronden was niets nieuws; men gebruikte die gronden al sinds de vestiging van de nederzettingen, toen er van dorp en parochie eigenlijk nog geen sprake was. Als in sommige uitgiftebrieven bijvoorbeeld staat 'zoals zij die eerder gebruikt hadden', dan bevestigt dat, dat het gebruik van de gemene gronden niets nieuws was.

Wel nieuw was de regeling ervan en de koopsom en cijns, die ervoor moest worden opgebracht. In feite was de

uitgifte een bevestiging van een toestand, die altijd al had bestaan.

Voor 1459 vallen Tilburg en Goirle onder het gericht of de eninge van Oisterwijk, alleen het zuidwestelijk deel van de gemeeynt valt onder Hilvarenbeek.

F. Smulders weet te melden in zijn artikelenreeks 'Tilburg rond 1459' artikel XI (N.T.C. 1954) dat de parochiegrens van Goirle over de Ley liep en die Ley was weer een grensscheiding met Hilvarenbeek. Die conventionele grensscheidingen maken die hele grensgeschiedenis tot een warrig geheel en zij zijn dan ook de oorzaak van veel onenigheid tussen de omliggende dorpen van een gemeeynt, die vaak tot voor de Raad van Brabant werden uitgevochten.

Bij het lezen van de grensomschrijving van onze gemeeynt zal men beslist opmerken dat een dergelijke omschrijving naar onze begrippen nogal vaag is en hoogstens zal men een globale indruk krijgen van de grootte van het gebied. Particuliere bezittingen, hoeven, cultuurland en beemden als ook de wegen vielen er buiten.

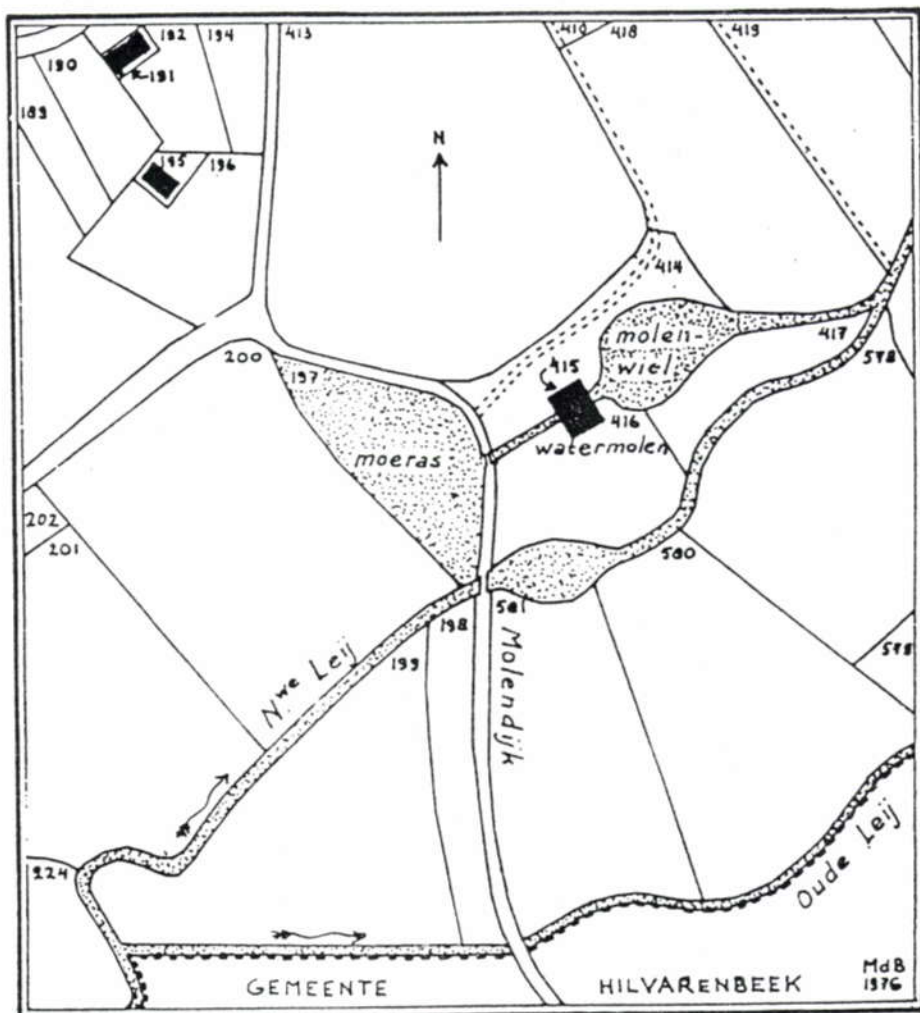
ANDERE BRONNEN

Voor een nadere grensomschrijving van de eigen gemeeynt kan men soms terecht bij de uitgiftebrieven van de omliggende dorpen en oude kaarten.

De uitgiftebrief van Hilvarenbeek van 24-9-1331 laat ons bijvoorbeeld weten, dat vanaf de watermolen van Rovert, via die van Goirle tot de watermolen bij Qualen op de grens van de Heukelomse gemeeynt, die grens 'ten halven stroome' was. Bedoelde stroom kan geen andere zijn geweest dan de Ley.

Op de oude 18e eeuwse kaarten van Diederick Zijnen en Hendrik Verhees zijn de toponiemen 'Eerwicxvoirt' en 'Mielberch' terug te vinden, respectievelijk bij Alphen en tussen Alphen-Oosterwijk en 't Looneind te Riel.

Een kaart van Poppel uit 1769, voorkomende in het boek 'Hildewaren Beke' en de kadasterkaart van Goirle van 1832 geven de juiste situering van de Rovertse en Goirlese watermolen.

Ligging van de Goirlese watermolen.
Naar de kadasterkaart 1832.

VOORSLAG EN CIJNS

Voor de uitgifte van de gemene gronden moest wel een tegenprestatie geleverd worden en die was tweeërlei. Vooraf moest een koopsom betaald worden. Dat was een zogenaamd praelevium, voorlijf of voorslag.

En verder moest er nog jaarlijks een cijns worden opgebracht, die volgens de uitgiftebrief met Kerstmis te Oisterwijk moest worden afgedragen.

Die koopsom of voorslag bedroeg 'twee hondert ponden Turonische zwarten, den Turonische grooten voor seshien penninghen gereeckent'. Dit eist wel enige uitleg.

DE TURONISCHE ZWARTE OF TOURNOOI

De 'Turonische zwarte' of 'Tournooi', een Franse munt, was een vervanging van de in de 13e eeuw voor het eerst in de stad Tours (Turonus Civis) geslagen grote zilveren munt, die de waarde had van 12 Franse penningen en daarom als 'gros' werd aangeduid. Deze munt ging weldra ook in de Nederlanden circuleren en werd hier 'groot' genoemd en daar het gehalte aan zilver laag was, werd de munt in het gebruik spoedig zwart.

Was oorspronkelijk de muntslag een recht van koningen en keizers, in de loop van de 11e eeuw gingen steeds meer lagere wereldlijke heren, zoals graven en hertogen, die hadden ingezien dat er goed aan verdiend kon worden, op eigen gezag tot het slaan van munten over.

Wat het gehalte van de in de diverse munthuizen geslagen munten betreft, daarvoor was geen norm afgesproken en daarom werd het noodzakelijk om in contracten naast de munt waarmee betaald moest worden, ook de koers aan te geven en vandaar de aanduiding 'den Turonische grooten voor seshien penninghen gereeckent'.

turonische zwarte of tournooi

De hoeveelheid Tournooien van de voorslag bedroeg 'twee hondert ponden'. 'Ponden' betekenen hier een getal en fungeert eigenlijk als telwoord. Pond staat voor 240 stuks. Dus bedroeg de koopsom 48.000 Turonische zwarten. Hiervan kreeg de Hertog 150 ponden en Rogier van Leefdael 50 ponden.

De jaarlijkse erfcijs bedroeg 'drie ponden cleyn gelts te weeten den Turonische grooten en de der munten des coninx van Vrancrijk oft ander pagement van den selven weerde voor sesttien pennininghen gereeckent. In de tekst komt het begrip 'cleyn gelts' voor. Wat moeten we hieronder verstaan?

'GROOT' EN 'CLEYN' GELD

Tengevolge van een toegenomen verstedelijking en handel ontstond er vanaf de 12e eeuw in Europa een groeiende behoefte aan geld.

Kooplieden verhandelden steeds meer goederen, die vaak van grote afstand moesten worden aangevoerd.

Met de gangbare betrekkelijk kleine zilvermunten van de landen, gewesten of steden was het moeilijk alle transacties af te wikkelen en daarom begon men naast grotere zilvermunten ook goudmunten te slaan.

De gouden munten werden gebruikt voor grotere betalingen, vooral in het internationale handelsverkeer, terwijl de zilveren munten vooral een rol speelden in het stedelijke en gewesterlijke handelsverkeer.

Zo ontstond er een differentiatie in het geldstelsel in 'groot' en 'cleyn' geld.

Groot was goud- en klein was zilvergeld. Tot het cleyngeld behoorde dus ook de tournooi.

In tegenstelling tot de voorslag of koopsom, die met tournooien betaald moesten worden, kon de cijs ook met ieder andere zilvermunt betaald worden. De waarden van dit andere zilveren geld moest wel in tournooien worden

omgerekend en daarbij een koers aanhouden van 16 penningen voor de 'Turonische grooten'.

Ook de cijns werd onder de grondheren verdeeld. We lezen hierover in de uitgiftebrief, dat de Hertog hiervan 45 schellingen en de leenman, Rogier van Leefdael, 15 schellingen kreeg. Zoals we bij het pond gezien hebben, is ook de schelling hier als rekeneenheid bedoeld. De schelling stond voor het getal 12.

Ter verduidelijking even een rekensommetje:

De totale jaarlijkse cijns voor de gehele gemeeynt bedroeg 3 ponden.

Dat is $3 \times 240 = \dots\dots\dots 720$ Tournooien.
aandeel hertog:

45 schellingen = $45 \times 12 = 540$ tournooien

aandeel Rogier:

15 schellingen = $15 \times 12 = \underline{180}$ tournooien

totaal 720 tournooien.

Allen in de gemeeynt gerechtigden betaalden daarvan hun deel, dat afhankelijk was van het aantal en de grootte van de boerderijen in de desbetreffende wijk of buurtschap, want dat bepaalde de oppervlakte van de toegewezen gemeeynt van de buurtschap.

De jaarlijkse cijns werd aangeduid als 'gebuercijns' en uit het cijnsboek van 1380 weten we, dat in Goirle de naburen van 'de heuvel waarop de linde stond' 3 schellingen cijns betaalden, dat is dus 36 Tournooien.

J.C.J. Hoogendoorn.

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Tuindersbedrijf C.G. van Hoek,
Abcovenseweg 98, 5051 AJ GOIRLE. tel. 432257

Autobedrijf Hoogendoorn B.V.,
Tilburgseweg 111, 5051 AC GOIRLE. tel. 341261

Juwelier & Edelsmid Paul Hoogendoorn,
Tilburgseweg 41, 5051 AA GOIRLE. tel. 345473

Bakkerij A. van den Hout,
Tilburgseweg 98, 5051 AJ GOIRLE. tel. 341768

Café-Restaurant "De Hovel",
Tilburgseweg 37, 5051 AA GOIRLE. tel. 345474

Café W. de Kort,
Kloosterstraat 30, 5051 RD GOIRLE. tel. 341372

Café-Restaurant zalenverhuur "De Linde",
Dorpsstraat 52, 5051 CL GOIRLE. tel. 341366

Maas heeft het,
Molenstraat 41a 5051 LE GOIRLE. tel. 349034

Micro-Consult,
Tilburgseweg 104, 5051 AJ GOIRLE. tel. 341681

N.M.B.-bank N.V.,
de Hovel 25-27, 5051 NR GOIRLE. tel. 349044

Toon van Oosterhout kantoorinstallaties,
Dorpsstraat 2, 5051 OK GOIRLE. tel. 345185

Slagerij Christ van de Pol,
Dorpsstraat 49, 5051 CJ GOIRLE. tel. 341227

T. van Puijenbroek-Vroom,
Bergstraat 28, 5051 HC GOIRLE.

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Coöp. Rabobank B.A.,
Tilburgseweg 97, 5051 AB GOIRLE. tel. 342831

Poelier J. van Roesel,
Dorpsstraat 63, 5051 CJ GOIRLE. tel. 341484

Bouwbedrijf P.J. Schellekens B.V.,
Dorpsstraat 60, 5051 CL GOIRLE. tel. 341617

Schepens electro,
Tilburgseweg 77, 5051 AB GOIRLE. tel. 341337

Bloemenmagazijn Schraven,
v. Malsenstraat 30, 5051 CD GOIRLE. tel. 343382

Taxi Snolders B.V.,
Tilburgseweg 61, 5051 AB GOIRLE. tel. 341432

Garage Spijkers B.V.,
Dorpsstraat 47, 5051 CJ GOIRLE. tel. 347771

L.F.M. Timmers,
Robert Baeldestraat 18, 5051 KE GOIRLE.

J. Vekemans B.V. schildersbedrijf,
Ralph Bunchestraat 21, 5051 KW GOIRLE. tel. 341374

